

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΛ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΓΟΒΙΝΕΑΥ ΚΡΙΤΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ο Gobineau, όπως είναι γνωστό, υπήρξε διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, κοινωνιολόγος, επιστολογράφος, αλλά και λογοτεχνικός κριτικός. Με μία λ. χ. περίφημη επιφυλλίδα που έγραψε στο «Commerce» για τη «Chartreuse de Parme» πρώτος υπογράμμισε τη σημασία του Stendhal. Έκτος από τη μελέτη αυτή έδημοσίευσε και άρθρα για το Balzac, τον Théophile Gautier, το Musset, το Χάινε, το Janin, το Sainte-Beuve, που περιέχονται στον τόμο του «Études critiques». Από πρωτότυπη πλευρά έβλεπε πάντα τα ζητήματα και δεν έφρόντιζε καθόλου να καλοπιάνη τους μεγαλύτερους του, και όταν ακόμη ήταν διάσημοι.¹

Στάθηκε μάλλον ρεαλιστικό και αντιποιητικό πνεύμα με τάσεις καθαρά αντιρωμαντικές. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Henriot,² όταν παίρνοντας άφορμή από την άρνητική κριτική του Gobineau για το Musset γράφει: «Δεν υπάρχει λόγος να θυμώση κανείς με έναν συναχωμένο που δεν μπορεί ν' απολάβει τη μουσική ενός ρόδου». Ήταν ουσιαστικά ένας κλασικιστής, που δεν καταλάβαινε πολλά πράγματα από τοπικό χρώμα, δεν αναγνώριζε καθόλου τί έδωσε ο ρωμαντισμός στο πεδίο της μουσικής, της γλώσσας και του ρυθμού.

Όπωςδήποτε ενδιαφέρον, νομίζω, παρουσιάζουν οι γνώμες του για τη σύγχρονη του ελληνική λογοτεχνία. Ο Gobineau άλλωστε, που είχε διατελέσει πρεσβευτής της Γαλλίας στην Αθήνα (1864 - 1868), ήταν κατατοπισμένος γενικότερα στα ελληνικά πράγματα και ελληνική στάθηκε ή εμπνευσή του σε όρισμένα του λογοτεχνήματα. Οι γνώμες του για τη νεοελληνική λογοτεχνία περιλαμβάνονται στο έργο του «Le Royaume des Hellènes», που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στον «Correspondant» (10 Μαΐου, 10 Ιουλίου, 25 Αύγουστου, 10 Νοεμβρίου 1878) και αργότερα μαζί με τη μελέτη του για τον Καποδίστρια το 1905, σελ. 250 - 4.

Ο Gobineau δέ βλέπει με καλό μάτι τη μαθητεία των νέων Ελλήνων στο σχολείο

της Ευρώπης. Η μόρφωση που τους έδινε ή παράδοση δεν τους προετοίμαζε καθόλου για να μπορέσουν να ωφεληθούν ουσιαστικά από συστήματα μόρφωσης και από ξένα πρότυπα, που ήταν έντελως ξένα στις προσωπικές τους τάσεις. Γι' αυτό και οι Έλληνες μάλλον άσχημα αντίγραφαν τα πρότυπα που τους προέβαλλαν οι Ευρωπαίοι.

Οι γενικότερες αντιλήψεις του οδηγούν το Gobineau να πιστεύη ότι «το φιλολογικό δαιμόνιο δεν ξυπνάει ποτέ με τη μίμηση και ιδίως όταν τα πρότυπα τα ζητούμε έξω από τα πάθη, τις ιδέες, την ιδιαίτερη ιδιοσυγκρασία μιας κοινωνίας και δεν έχουν τίποτα κοινό με τις ντόπιες παραδόσεις». Θα μπορούσε κανείς να δεχτή πως έχει δίκιο ο Gobineau στην αντίληψη του αυτή, πρέπει όμως όπωσδήποτε να παρατηρηθή πως δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που η μίμηση αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση από όπου θα περάση ή προσπάθεια για να γίνη κάποτε δημιουργική. Προκειμένου λοιπόν για μιάν άνοργάνωτη ακόμα λογοτεχνία, όπως ήταν ή νέα ελληνική, το στάδιο της μίμησης και της μαθητείας στα ξένα πρότυπα ήσαν αναγκαστικά. Θα μπορούσε μονάχα να έχη κανείς αντίρρηση, μήπως δεν έγινε αντικείμενο μίμησης ό,τι έπρεπε να χρησιμεύη σαν πρότυπο για μιá μεταγενέστερη έλεύθερη δημιουργία.

Είναι γνωστό ότι οι Έλληνες, και πάντα, αλλά και μετά τη συγκρότηση του έλευθερου κράτους, ιδιαίτερα τιμούν την κλασική τους παράδοση. Αγάπησαν έτσι, κατά τον Gobineau, τη μεγαλοστομία και το πάθος και τα συμβατικά συναισθήματα, που το ίδανικό τους το έβρισκαν στους Γάλλους συγγραφείς των χρόνων του Ναπολέοντα, καθώς και σε συγγραφείς του 18ου αιώνα, που μολαταύτα πολύ λίγο αντιπροσώπευαν το γνήσιο κλασικό πνεύμα. Φιλοδοξούν και οι Έλληνες να δημιουργήσουν την τραγωδία τους, αλλά στο βάθος άλλο δεν έκαναν παρά να παραφράζουν άπλως την κλασικίζουσα τραγωδία. Καθώς παρατηρεί ο Gobineau, αργότερα έγιναν με τη σειρά: βυρωνιστές, άθεοι, έλευθερόφρονες, μηδενιστές. Ο Gobineau γράφει επί λέξει: «Ίσαμε ποιά σημεΐο το πάθος,

1. Emile Henriot: Romanesques et romantiques, σελ. 309.

2. δ. π.

ὅπως ήταν στη μόδα την εποχή του Διευθυντηρίου, οί μακροί μονόλογοι πού με τὸ πάθος αὐτὸ κατασκεύαζε ὁ Grébillon πατέρας, ἴσαμε ποιὸ σημεῖο ὁ ἰδεαλιστικὸς καὶ ἰδιοτροπὸς ἀπελπισμὸς μιᾶς κοινῆς κουρασμένης ἀπὸ τὴν εὐημερία καὶ πού ζητοῦσε συνταραχτικὲς συγκινήσεις, πού τις ἀναζητοῦσε ἢ πού ἐπίστευε πὼς τις ἀναζητᾷ ἴσαμε ποιὸ σημεῖο, τέλος, οἱ λεπτότητες στοῦ πεδίου τῆς φαντασίας, πού ἡ ἀγία τις εἶχε κάμει λίγο-πολύ νὰ παραστρατίσουν καὶ νὰ γίνουν χοντροκομμένες, ἴσαμε ποιὸ σημεῖο ὅλ' αὐτὰ ἀνταποκρίνονταν μετὰ τὴν διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις ἑνὸς λαοῦ πού μόλις εἶχε ἀπαλλαγῆ ἀπὸ μιᾶν ἄθλια κατάστασις, πού ζητοῦσε ψωμί, πού ἤθελε νὰ ζήσει, πού ἀναζητοῦσε τὸ δρόμο του καὶ πού βρισκόταν στοὺς ἀντίποδες τῆς ἀγίας, τῆς ἀπελπισίας καὶ τοῦ φουσκωμένου ὑφους!» Γι' αὐτὸ ἡ νέα ἐλληνικὴ λογοτεχνία ἦταν ψεύτικη. Τίποτα δὲν εἶχε ἀπάνω τῆς τὸ ἐλληνικόν. Κι' ἀκόμη κανεῖς Ἕλληνας δὲν ἀποζητοῦσε μιὰ τέτοια λογοτεχνία.

Ἀποκλειστικὸς στοῦ σημεῖο αὐτὸ ὁ Gobineau, καθὼς ὑποτιμᾷ τὴν δυνατότητα νὰ ζωογονηθῆ μιὰ λογοτεχνία καὶ ἀπὸ παράγοντες πού δροῦν ἔξω ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ ἔδαφος, διατυπώνει τὴ γνώμη ὅτι γιὰ νὰ δημιουργηθῆ πρωτότυπα ἔργα μιᾶς λογοτεχνίας ἀπαραίτητος δρος εἶναι νὰ μὴν ἀντλή ἀπὸ τὴν περιουσία τοῦ γείτονα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τῆς. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι πολὺ συχνὰ ἡ παρόρμησις πού προέρχεται ἀπὸ μιὰ ξένη λ. χ. λογοτεχνία ἢ καὶ ἀπὸ μιὰ ξένη μονάχα λογοτεχνικὴ προσωπικότητα ἢ ἀπὸ ἕνα γενικώτερο λογοτεχνικὸ ρεῦμα γίνεται ἀφορμὴ καὶ ἀφετηρία σὲ μιὰ λογοτεχνία νὰ βρῆ ἔκφρασις στὴ βαθύτερῃ τῆς οὐσίας καὶ ὑπόστασις. Χαρακτηριστικὰ εἶναι στοῦ σημεῖο αὐτὸ τὰ λόγια τοῦ Renan, πού ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ τὰ παραθέσω στοῦ πρωτότυπο:

«La culture intellectuelle de l' Europe est un vaste échange où chacun donne et reçoit à son tour, où l' écolier d' hier devient le maître d' aujourd' hui. C' est un arbre où chaque branche participe à la vie des autres, où les seuls rameaux inféconds sont ceux qui s' isolent et se privent de la communion avec le tronc».

Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία τὴν ἐποχὴ πού ἔγραφε ὁ Gobineau δὲν εἶχε ἀκόμη, πάντα κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Γάλλου σοφοῦ, δημιουργήσει ἔργα ἀξία νὰ διαβαστοῦν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Καὶ τὰ ἔργα αὐτά, πιστεύει ὁ Gobineau, θὰ δημιουργηθοῦν μονάχα ὅταν οἱ Ἕλληνες μελετήσουν «τὸ ἐλληνικὸ ἰδανικόν ἢ τὴν ἐλληνικὴ φύσιν ἢ τις πραγματικότητες πού μπορεῖ νὰ νιώσῃ τὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα, μετὰ μιὰ λέξη, τις δυνατὲς ἐθνικὲς τάσεις των καὶ ἀδιαφορήσουν γιὰ τις καλὲς ἢ κακὲς ἰδέες πού μποροῦν νὰ ἔχουν πέρασις σὲ ἄλλους λαούς. Γιὰ τὴν ὥρα καὶ ἂν μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα πού γράφονται εἶναι ἀξιοπρόσεχτα, ὅμως δὲ θὰ ζήσουν».

Εἶναι ἀλήθεια πὼς τὴν ἐποχὴ πού ἔγρα-

φε ὁ Gobineau, ὁ Ἕλληνισμὸς, ἂν ἐξαιρέσει κανεῖς τὴν προσπάθεια τῆς σολωμικῆς σχολῆς, πού ἔμεινε καὶ χωρὶς βαθύτερη ἀπήχησις σὲ γενικώτερα ἐθνικὰ πλαίσια, δὲν εἶχε ἀκόμη προσέξει τὴ νεώτερη ζωὴ του, τὸ νεώτερο βίον του, τὴ νεώτερῃ του παράδοσις, στραμμένος καθὼς βρισκόνταν, καὶ σὰν ἀποκλειστικὰ, πρὸς τὸ ἀρχαῖο καὶ τὸ κλασσικὸ παρελθόν. Ἐπρεπε νὰ φανοῦν οἱ μορφές ἑνὸς Νικολάου Πολίτη, ἑνὸς Ψυχάρη, ἑνὸς Παλαμᾶ γιὰ νὰ δειχθῆ ὁ σωστὸς δρόμος στὴ λογοτεχνικὴ ἐμπνευσις καὶ στὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία. Ὡς ἕνα λοιπὸν σημεῖο, μολονότι δογματικὸς καὶ ἀφοριστικὸς ὁ Gobineau, ἔβλεπε ἕνα σημαντικὸ κομμάτι τῆς ἀλήθειας, πού δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ τὸ διακρίνουν στὴν ἐποχὴ του οἱ περισσότεροι Ἕλληνες.

Ἄλλὰ μολονότι μετὰ κατανόησις ὡς ἕνα βαθμὸ ἀντίκρυζε κριτικὰ ὁ Gobineau τὴ σύγχρονῃ του ἐλληνικὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία, ὅμως σὲ ἄλλο πεδίο, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰ κλασσικιστικὰ του ἰδανικά, δὲν ἦταν καθόλου σὲ θέση νὰ κατανοήσῃ τὸ νεοελληνικὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Γιατὶ βλέπει μετὰ ἐνθουσιασμὸ σχεδὸν τὴν προσπάθεια τῶν Ἑλλήνων νὰ «μεταμορφώσουν» τὴ γλῶσσα τους. «Πρὶν ἀπὸ σαράντα καὶ λιγώτερο ἀκόμη χρόνια, γράφει, ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα ἦταν ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις μιὰ ντοπιολαλιὰ πού περιέκλειε μέρη ἐξαιρετικὰ πολῦτιμα, ἀλλὰ μετὰ λεξιλόγιο ἐντελῶς διεφθαρμένον ἀπὸ τις πολλὰς ἰταλικὰς, γαλλικὰς, γερμανικὰς καὶ τουρκικὰς λέξεις πού βρισκόταν σ' αὐτὴν ἀνακατωμένες». Ἐπαινεῖ ὄχι μόνον τὴν καθαρολογικὴν προσπάθεια τῶν λογίων, ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ ὁλόκληρου τὴν πίστιν σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια. Καὶ τὸ φαινόμενο αὐτὸ, παρατηρεῖ ὁ Gobineau, «δὲ θὰ μπορούσε εὐκολὰ νὰ τὸ συναντήσῃ κανεῖς σὲ μιᾶν ἄλλῃ χώρα». Κ' εἶναι ἀλήθεια, γιὰ τὴν δυστυχία μας, μοναδικὸ τὸ φαινόμενο, ὅσο καὶ ἂν ὑπερβάλλῃ ὁ Gobineau τὴ σημασία τῆς προσχώρησις τοῦ ἔθνους στὴν καθαρολογικὴ κατεύθυνσις, προσχώρησις πού τὴν ἔβλεπε ὁλοκληρωτικὴ. Τὴ «σύγχρονῃ» του «ἐλληνικῃ», τὴν καθαρῶς δηλαδὴ, τὴ βλέπει ὁ Gobineau σὰ «μιὰ καινούργια ἐλληνικὴ, διορθωμένη, ξαναφτιασμένη σὲ πολλὰ τῆς μέρη, ἀποκαταστημένη ξανά». Εἶναι ἱκανοποιημένος πού μετὰ ζέση διδάσκει στα παιδιά τῶν χωρικῶν καὶ πού τὸ παλιὸ «ἰδίωμα» μέρα μετὰ τὴν μέρα ἐξαφανίζεται, καθὼς ἀπλοϊκὰ ἐπίστευε ἐκεῖνος.

Ὁ Gobineau δὲ θέλει νὰ νομισθῆ καθαρευουσιάνος τῶν ἄκρων καὶ καταδικάζει τις ὑπερβολὰς στὴ γλωσσικὴ «ἀποκατάστασις». «Ἀκόμη καὶ οἱ ἐφημερίδες, δέχεται, συχνὰ ἐπέρασαν τὰ ὄρια τοῦ δυνατοῦ», ἀλλὰ καὶ πάλι μένει ἡσυχος, γιατί καταδικάστηκαν οἱ ὑπερβολὰς (ἀλλοίμονο! βρισκόμαστε ἀκόμη στοῦ 1878 καὶ ὅσο κι' ἂν ἀκούγονταν μερικὲς πολὺ δειλὲς διαμαρτυρίες, οἱ ὑπερβολὰς κυριαρχοῦσαν), μένει ἡσυχος, γιατί «βρίσκεται τοῦ λοιποῦ ἕνας ἀριθμὸς ἀρκετὰ σημαντικὸς ἀπὸ συγγραφεῖς, πού γράφουν καλά, ἀπλά, εὐγενικά,

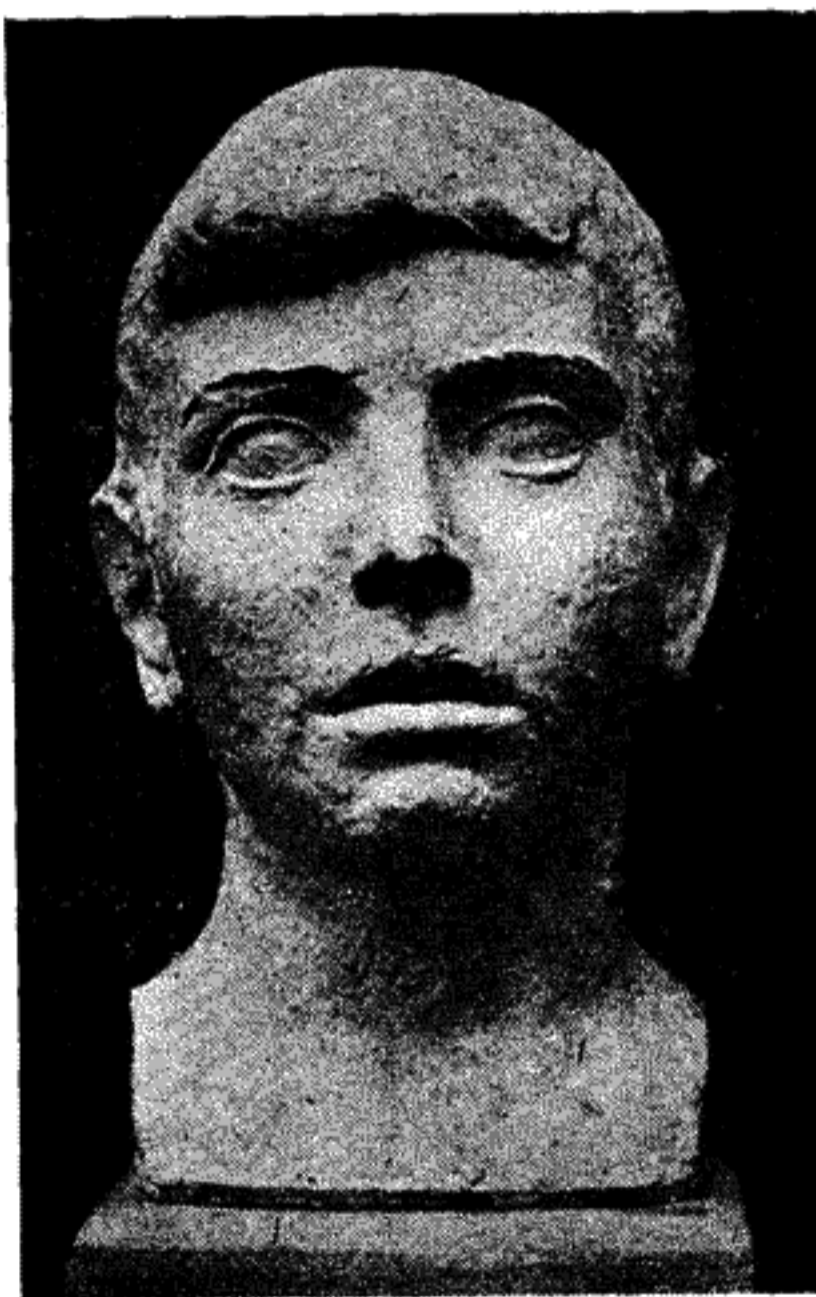
ποὺ δὲν ἀποκρούουν, γι' αὐτό, τῆ γλῶσσα, ὅπως τὴ συγκρότησε τὸ ἱστορικὸ ρεῦμα τῶν γεγονότων». Εἶναι λοιπὸν αἰσιόδοξος ὁ Gobineau διὰ καὶ βρέθηκε, μιὰ καὶ παρασκευάστηκε τὸ ἀπαραίτητο γλωσσικὸ ὄργανο, θὰ ἀκολουθήσουν τὰ σημαντικὰ ἔργα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

Ὁ Gobineau δὲν μπόρεσε νὰ διακρίνη

τὴν ἀνάγκη τοῦ γυρισμοῦ μας ἴσα - ἴσα στὴν ἔθνικη γλωσσικὴ πραγματικότητα, στὴ γλῶσσα τῆ δημοτικῆ, καθὼς καὶ γενικώτερα στὴν ἔθνικη ζωὴ, ἀπαραίτητη προϋπόθεση βιώσιμης λογοτεχνίας, κι' ἄς διακήρυσσε τὴ σημασία τῶν γνήσια ἔθνικῶν στοιχείων γιὰ τὴ δημιουργία ἀξιόλογου πνευματικοῦ καὶ λογοτεχνικοῦ βίου.

Ε. ΚΡΙΑΡΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΥΠΤΙΚΗ

ΚΩΣΤΑ ΒΑΣΣΑΜΗ

ΚΕΦΑΛΙ ΑΓΟΒΙΟΥ

[Τὸ γλυπτικὸ τοῦτο ἔργο ἀγοράστηκε ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Κυβέρνηση γιὰ τὸ «Musée National d' Art Moderne»]